

Etik ve Pediatrik Tıbbi Uygulama

Turgut Özeke

Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Emekli Öğretim Üyesi, Prof.Dr.

Etik, kelime anlamı olarak ahlak demektir. Hekimler için bu kelime hiç de yabancı değildir. Hekimlik mesleğinin var olduğu zamandan beri, hekimlikte etik söz konusu olmuştur. Etik kuralların uygulanması için Sümerlerden beri hekimlerin uyması gereken yaptırımlar konmuştur. Bu yaptırımlar hekimin ölümlü cezalandırılmasına kadar ağırlaştırılmıştır.

Etik kurallar daha çok hekimin ahlaki yapısı, uygulamaları ve kişiliği ile ilgilidir. Diğer yandan alacağı ücret dahi o zamanın ölçütlerine göre belirlenmiştir. Tarih boyunca bu uygulamalar ufak tefek bazı değişikliklerle devam ederken M.Ö.300 yıllarında Hypokrat hekimlik mesleğini yapanlar için hepimizin bildiği ve günümüze kadar devam eden yemin etme prensibini koymuştur. Bu prensipler oldukça kapsamlıdır, günümüzde de geçerlidir.

Böylece hekimlik mesleğinin onurlu ve saygın bir şekilde uygulanması sürmüştür. Bizden önce yaşayan meslektaşlarımız hekimlikte etik kuralların uygulanması için gayret göstermişlerdir. Hatta tıp fakültesinde bildiğimiz gibi etik dersleri okutulmaktadır. Ancak bu dersler günümüzde hekim olmayan kimseler tarafından verilmektedir. Bu derslerin uzun yıllar boyunca edinilmiş klinik deneyimi olan tecrübeli hekimler tarafından verilmesi gerekmektedir. Hasta bakmayan, hasta hekim ilişkilerini yaşayarak bilmeyen kişilerin ne pratikteki güçlük ve gerçekleri bilip hissetmesi ne de kuramsal dersi anlamına uygun vermesi olası değildir.

Hekimlik, insan sağlığı ile uğraşan bir meslektir. Dünyada insanın sağlığı her şeyden önde gelir, saygındır. Sağlığın korunması, devletin, toplumun her kesiminin, sivil toplum örgütlerinin başlıca görevidir. İnsan sağlığı ile uğraşan meslek için elbette bazı prensipler konmalıdır. Hastaya yapılan girişimler, doğru ve yerinde olmalıdır. Aksi halde dönüşü olmayan kalıcı sekeller ve ölüm olayları yaşanabilir. Etik kurallar mesleğin öneminden dolayı gereklidir. Bu meslek bir ciddiyet ve disiplin içinde yapılmalıdır. Hekimlik mesleğini yapanlar insanı, sevmeli mesleğini sevmeli her zaman özveride bulunmalıdır. Etik kurallara her zaman uymalıdır.

Etik kurallar son yıllarda daha çok gündeme gelmiştir. Toplumun bozulmaktan korunması ancak etik kuralların uygulanması ile mümkündür. Her mesleğin etik kuralları vardır. Aslında etik kurallar sadece meslek sahipleri için değil, her insan için gereklidir. Üniversitelerimizin sadece tıp fakültelerinde değil, bütün fakültelerinde eğitimlerine uygun olarak etik değerlerle ilgili dersler okutulmalıdır.

Günümüzde etik değerlerin gerekli olduğu sivil toplum kuruluşları tarafından da anlaşılmıştır. Medyada giderek ilk sırayı alan şiddet, terör ve saldırılarla kendini gösteren toplum çöküntüsü ancak toplumun bu şekilde etik kural ve tavırlarını koyması ile düzelebilir.

Son on yıllarda hekimlikte baş döndürücü ilerlemeler kaydedilmektedir. Yeni ilaçların keşfedilmesi, aşılamalar, cerrahi yöntemlerin gelişmesi radyolojik ve nükleer görüntüleme yöntemlerindeki yeni keşifler, hücresel ve genetik dalındaki ilerlemeler insan sağlığına yeni kazanımlar getirmiştir. Hijyen şartlarının iyileşmesi, daha konforlu yaşam insan ömrünü uzatmıştır. Bunlar elbette sağlıkla uğraşanların bilimsel denemeleri ve yoğun çalışmalar sonucunda olmuştur.

İlaç firmaları sağlık konusunda baş döndürücü yatırımlar yapmaktadır. Başlıca amaç insan sağlığının iyileştirilmesi söz konusu ise ticari amaçlar göz ardı edilemez. İlaç denemeleri insanlar üzerinde ancak hekimler tarafından yapılabilir. Bu nedenlerle hekimlere önemli görevler düşmektedir. İlaçlarla yapılan denemeler gerekli hayvan deneyleri yapıldıktan sonra, gönüllü insanlar üzerinde uygulanır. İlaç denemelerinin yapılabilmesi için etik ve yasal düzenlemelere gidilmiştir. Hiç kimseye haberi olmadan zorla veya korkutarak deneme yapılamaz. İnsanlar gönüllü olsalar dahi, onların zararına olabilecek denemeler yapılamaz.

Ayrıca son yıllarda, Dünya da insan haklarına ve dolayısı ile insanın hür iradesine saygı daha çok gündeme gelmiştir. İnsanın bedeni kendisine aittir, rızası olmadan hiçbir girişim yapılamaz, denilmektedir.

Tıp bilimi kendisine özgü dili ve kuralları olan bir bilimdir. Çoğu kez ortak dil olan Latince kelimeler kullanılmaktadır. İnsanların bunu anlamaları her zaman mümkün değildir. Hekim insanlar üzerinde araştırma yaparken insanın veya hastanın rızasını almak zorundadır. Hastaya ne yapacağını, nasıl yapacağını tarafsız bir şekilde ve onun anlayacağı dilde anlatması gerekir. Örneğin "sana ponksiyon lomber yapacağım" dediği zaman hasta bunu anlamayacak; ancak belinden bir iğne ile su alıp onu hastalığının tanısı için inceleyeceğim demesi halinde anlayabilir. Bu nedenle hekim hastaya anlayabileceği dille yapacağı işlemi ve çalışmayı anlatmalıdır. Hastayı baskı altında bırakmamalıdır. "İstedığınız zaman bu araştırmadan çıkabilirsiniz. Size yapılan tedavi ve muamele değişmeyecektir" demesi gerekir. Görülebilecek yan etkiler hasta konuşarak bilgilendirilmeli, ayrıca sigortalanmalıdır. Bütün bunlar anlatıldıktan sonra hastanın imzası alınmalıdır. Hasta yatarken alınan imza geçerli değildir. Hatta bu imza bir şahidin yanında alınmalıdır.

Hal böyle olunca araştırmalar zorlaşmakta, en kötüsü de hekimler sorumluluk altına girmektedir. Örneğin hekim hastasına bu işlem yapılmazsa sen ölürsün derse hasta hekim beni korkuttuğu için bu işlemi kabul ettim, diyebilir. Bunun tersi de söz konusu olabilir: "Hekim bana hastalığım hakkında yeterli bilgi vermedi, gerekenleri yeterince anlatmadı, anlatsaydı kabul ederdim" diyebilir. Her iki durumda da hekimin mesleğini yapması zorlaşmaktadır. Bu uygulamalar sadece ilaç araştırmaları için değil hastaya yapılacak her işlem ve her tedavi için gereklidir.

İşte hekimin hastayı tedavi etmedeki sorumluluğu ve bilimsel araştırmaların zorluğu burada başlar.

Hasta-hekim ilişkilerinde değerlendirmeyi yapan hukukçular arasında da standart bir görüş yoktur.

"Hekimi bu kadar baskı altında bırakmak doğru değildir. O zaman tıpta ilerlemeler yeni buluşlar, nasıl olacak,, diyenler de vardır. Bu tartışmalar her zaman güncelliğini koruyacaktır. Bu konuda ki tutarsızlıklar, kanıma göre, mesleğin içinde olmayanların koyduğu kurallardır diye düşünebiliriz.

Hastalar arasında çocukların ayrı bir yeri vardır. Çocuklar büyüklerin küçültülmüş bir prototipi değildir. Onun kendine ait özellikleri vardır. O büyüklerden farklı olarak gelişim içindedir. Hayatının ilk senesinde doğum kilosunun üç katına ulaşır. Böyle hızlı bir büyüme içinde olan çocukların fizyolojisi farklıdır. Özellikle sindirim sistemleri farklıdır. Bundan dolayı her canlı doğduğu andan itibaren

kendi annesinin sütünü almalıdır. Bu onun hem yasal, hem de etik hakkıdır. Zaten annelik duygusu o kadar kuvvetli bir duygudur ki her anne kendi yavrusunu beslemek ister.

Ama maalesef günümüzde çocuklar bazı reklamlar ve beslenme tekniğine bağlı hatalar nedeni ile anne sütünden mahrum kalmaktadır. Dünyada endüstri devriminden, yani annelerin çalışmaya başlamasından sonra, mama piyasası hızla gelişmiştir.

Çocukların hastalıkları da ilaçla tedavi edilir. İlaçlar, genellikle büyükler üzerinde yapılan çalışmalardan alınan sonuçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Çocuklar üzerinde doğrudan doğruya büyükler gibi deneme yapmak pratikte pek mümkün değildir. Çocuklar üzerindeki çalışmalar daha çok gözleme ve istatistiksel bilgilere dayanmaktadır. Gelişmekte olan bir organizma üzerinde şu ilaç nasıl etki yapıyor diye araştırma yapılamaz. Yapılması etik değildir. Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği "Çocuk hakları" sözleşmelerinde de çocukları koruyucu temel maddeler vardır.

Önümüzdeki Nisan ayında yürürlüğe girecek Türk Ceza Kanunda, "Çocuk üzerinde hiçbir bilimsel deney yapılamaz,, denmektedir. Bu kanunun uygulanması halinde, zaten kısıtlı ve yapılması zor olan çocuklar üzerinde bilimsel çalışmalar hiç yapılamayacaktır. Bu durumda çocuklar, ancak büyükler üzerinde yapılan çalışmalardan alınan sonuçlara göre tedavi edilebilecektir.

İşte bu nedenlerle Şubat ayında bu yasa hükmünün değişmesi için mecliste girişimler yapılmaktadır. Çocuk derneklerinin ve Sağlık Bakanlığının da görüşü olasıdır ki bu doğrultudadır.

Birleşmiş Milletler birinci dünya savaşından sonra çocuk haklarını kabul etmiş Türkiye de dahil 179 ülke bu anlaşmayı imzalamıştır. Bu anlaşmayı ilk imzalayanlardan birisi de Türkiye olmuştur. Büyük Atatürk 1924 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu'nu kurmuş, Meclisimizin açılışını ise çocuk bayramı yaparak dünyaya örnek olmuştur. Günümüzde ise, ülkemizden yapılan yurt dışı yayınların çoğunu çocuk hekimlerinin etik kurul onayını alarak gerçekleştirdiği çalışmalar oluşturmaktadır.

Pediatride tıbbi uygulamalar, bilim dalımızın isminden de anlaşılacağı üzere önce sağlıklı çocuk üzerinde olmalıdır. Her çocuk, annenin gebeliği sırasında, doğumda ve doğum sonrasında tıbbi bakım almalıdır. Bu onun en tabii hakkıdır. Her çocuğa bu hizmeti vermek devletin sorumluluğunda olmalıdır.

Doğumdan itibaren çocuk aylık kontrollere tabi tutulmalıdır.

Yeterli beslenemeyen çocukların ailelerine yiyecek yardımı yapılmalıdır.

Her çocuğun bir sağlık kartesi olmalı aşılama ve düzgün bir şekilde ve zamanında yapılmalıdır.

Her çocuğa yeterli besin, barınak ve temiz bir ortam hazırlanmalıdır.

Hasta çocuklar için poliklinik ve hastane hizmetleri karşılıksız verilmelidir.

Hastanede çocuklar sevgi ve saygı görmeli, yapılacak muayene ve tetkikler bu anlayış içinde yapılmalıdır.

Çocuklar mümkün olduğunca travmaya az maruz kalmalıdır. Örneğin invaziv girişimler mecbur olmadıkça yapılmamalıdır.

Çocuklar için hastaneler ve hekim korkutucu yerler olmamalıdır. Yapılacak laboratuvar tetkiklerinde çocukların önceliği olmalıdır.

Sonuç olarak çocukların gerek yasal olarak belirlenmiş gerekse etik olarak birçok hakları vardır. En önemli hakkı ise sevgi hakkıdır. Sevgi çocuk yaşamında diğer yaptırımları geçersiz kılan en önemli hak ve gereksinimdir.